

**Gülbəniz Babaxanlı**  
**AMEA Hüseyn Cavidin Ev Muzeyi**  
**filologiya elmləri doktoru, Əməkdar mədəniyyət işçisi**  
**E-mail: [babaxanlı@gmail.com](mailto:babaxanlı@gmail.com)**

### **HÜSEYN CAVID İRSİNİN BÖYÜK QAYĞIKEŞİ**

**Xülasə:** Hüseyn Cavid dühası öz ölməz əsərləri ilə adını tarixdə əbədləşdirmiş sənətkarlardandır. Heydər Əliyev dühası bu əbədləşdirməni tamamlayan, bütövləşdirən, bir daha nadanların hücumuna məruz qalmayacaq hala salan, ona layiq olduğu qiyməti verən və layiq olduğu abidələri ucaldan nadir dövlət rəhbərlərindəndir. Qeyd etmək yerinə düşər ki, ölkəmizdə muzey şəbəkəsinin genişlənməsi prosesi bilavasitə ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin müstəsna xidmətləri sayəsində başlamışdır.

Dahilərin talelərində bənzər cəhətlər, kəşifən xətlər çox olur. Eyni torpaqdan nəşət tapmış Cavid və Heydər Əliyevin talelərindəki bənzərlik təkcə zahiri, formal cəhətlərlə məhdudlaşmır. Azərbaycan xalqının yetirdiyi bu iki düha bir an belə doğma xalqa və vətənə xidmətdən geri qalmamışdır və ən əlamətdarı da odur ki, hər an bir-birinə həyan olmuş, öz müqəddəs missiyalarını yerinə yetirərkən bir-birinin yardımçısı olmuşlar. Hüseyn Cavidin bədii-fəlsəfi yaradıcılığı Azərbaycan ədəbiyyatı və mədəniyyəti xəzinəsinin ölməz dəyərləri sırasına çoxdan vəsiqə alıb. Böyük sənətkarın əsərlərinin son dəfə beşcildlik şəklində Azərbaycan Prezidentinin sərəncamı ilə latın qrafikalı yeni Azərbaycan əlifbasında kütləvi tirajla çap edilməsi bu ölməz ədibin bədii irsinin xalqımız arasında populyarlaşdırılmasında müstəsna rol oynayıb. Cavid sənətinə hələ keçən əsrin 70-ci illərindən maraq göstərən Heydər Əliyev onun adını Azərbaycan ədəbiyyatı xəzinəsini zənginləşdirənlər sırasında çəkmişdir. Səksəninci illərin əvvəllərindən isə ümummilli liderimiz Hüseyn Cavid irsinə müntəzəm diqqət göstərmiş, şairə layiqli qiymətin verilməsi işinə nəzarəti bir an belə zəiflətməmişdir.

**Açar sözlər:** Hüseyn Cavid, Heydər Əliyev, Cavid irsi, Cavid yaradıcılığı, Cavid şəxsiyyəti

Deyirlər, dahilərin talelərində bənzər cəhətlər, kəşifən xətlər çox olur. Eyni torpaqdan nəşət tapmış Cavid və Heydər Əliyevin talelərindəki bənzərlik təkcə zahiri, formal cəhətlərlə məhdudlaşmır. Azərbaycan xalqının yetirdiyi bu iki düha bir an belə doğma xalqa və vətənə xidmətdən geri qalmamışdır və ən əlamətdarı da odur ki, hər an bir-birinə həyan olmuş, öz müqəddəs missiyalarını yerinə yetirərkən bir-birinin yardımçısı olmuşlar. Hüseyn Cavidin bədii-fəlsəfi yaradıcılığı Azərbaycan ədəbiyyatı və mədəniyyəti xəzinəsinin ölməz dəyərləri sırasına çoxdan vəsiqə alıb. Böyük sənətkarın əsərlərinin son dəfə beşcildlik şəklində Azərbaycan Prezidentinin sərəncamı ilə latın qrafikalı yeni Azərbaycan əlifbasında kütləvi tirajla çap edilməsi bu ölməz ədibin bədii irsinin xalqımız arasında populyarlaşdırılmasında müstəsna rol oynayıb. Cavid sənətinə hələ keçən əsrin 70-ci illərindən maraq göstərən Heydər Əliyev onun adını Azərbaycan ədəbiyyatı xəzinəsini zənginləşdirənlər sırasında çəkmişdir. Səksəninci illərin əvvəllərindən isə ümummilli liderimiz Hüseyn Cavid irsinə müntəzəm diqqət göstərmiş, şairə layiqli qiymətin verilməsi işinə nəzarəti bir an belə zəiflətməmişdir. Sonralar 1993-cü ilin sentyabrında Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının ziyalıları ilə görüşündə Heydər Əliyev Cavidlə bağlı fəaliyyətini belə xatırlayırdı: “...Böyük filosof-şairimiz, dramaturqumuz Hüseyn Cavid həbs olundu, uzun illər əsərləri qadağan edildi. Ancaq tarix hər şeyi öz yerinə qoydu. Hüseyn Cavidin cənazəsi də Sibirdən öz vətəninə gətirildi, onun adı da yüksəldi. Ancaq təəssüf edirəm ki, 1981-ci ildə Hüseyn Cavidin 100 illiyi haqqında Kommunist Partiyasının qəbul etdiyi qərarı Azərbaycanda on il ərzində həyata keçirmədilər... İndi Hüseyn Cavidin əsərləri xalqa hava-su kimi lazımdır. Təkcə ədəbi baxımdan deyil, həm də fəlsəfi, elmi baxımdan lazımdır. Lakin bu əsərlər lazımı səviyyədə nəşr olunmuşdurmu?” [2]. Təəssüf ki, dahi şairin əsərlərinin nəşri üçün dahi

öndərimizin göstərdiyi bu narahatlıq onun sağlığında aradan qaldırıla bilmədi. Ancaq bu gün Cavid külliyyatının mərhum Turan Cavid tərəfindən hazırlanmış beşcildliyi möhtərəm prezidentimiz İlham Əliyevin imzaladığı sərəncama əsasən latın qrafikası ilə çap edilib oxucu kütləsinə çatdırılmışdır. Bəli, ataların başladığı işi övladlar davam etdirir və başa çatdırır. Xalqın, vətənin bütövlüyü də məhz bu faktorla müəyyən edilir. Lakin onu da göstərməliyik ki, ümummilli liderimizin Moskvaya, yüksək dövlət vəzifəsinə getməsi səbəbindən Cavid irsi ilə bağlı yarımçıq qalmış bir çox işləri elə onun özü, respublika hakimiyyətinə ikinci qayıdışından sonra tamamlamağa nail oldu. 1981-ci ildə Cavid irsinin əbədləşdirilməsi haqqında Heydər Əliyevin qəbul etdiyi tarixi qərarın əsas bəndlərinin həyata keçirilməsi, dünyada gedən mürəkkəb qlobal ictimai-siyasi proseslərin təsiri altında tam 15 il gecikdi. Sanki tarixin özü də bu işlə bağlı gedişini dayandıraraq, həmin təşəbbüs müəllifinin özünün qayıtmasını və yarımçıq qalmış işlərin tamamlanmasını gözləyirdi. Tarixin səbri isə böyük olur və şairin sevimli qızı mərhum Turan Cavidlə birlikdə tarix də bu 15 illik fasiləyə dözdü, bu intizardan alınıcaq çıxdı. Hələ Moskvada ikən hər dəfə Bakıya gələndə Hüseyn Cavidlə maraqlanan, onun əsərlərinin tamaşalarına baxan Heydər Əliyev 1993-cü ildə yenidən respublika rəhbərliyinə qayıtdıqdan sonra, şübhəsiz ki, ilk vəzifə kimi Azərbaycanı düçar olduğu ölçüyəgəlməz fəlakətdən qurtarmağı qarşısına məqsəd qoydu və qısa bir müddət ərzində bunun öhdəsindən uğurla gəldi. Yalnız ölkədə əmin-amanlığı bərpa etdikdən, vətəndaş qarşıdurmasını aradan qaldırdıqdan sonra ümummilli liderimiz mədəni-mənəvi quruculuq işlərini davam etdirməyə başladı. 1996-cı ilin oktyabrında, Hüseyn Cavidin məqbərəsinin açılışında söylədiyi nitqdə Heydər Əliyev bu yolda sərf etdiyi titanik səyləri təvazökarcasına belə ümumiləşdirirdi: “Üç il yarımdır ki, Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini möhkəmləndirmək, ölkəmizin ərazi bütövlüyünü bərpa etmək, respublikamızı Ermənistan təcavüzündən qurtarmaq üçün əlimdən gələni əsirgəmirəm və bu yolda gecə-gündüz çalışıram” [5]. 1995-ci ilin iyununda Hüseyn Cavidin məqbərəsinin və ev-muzeyinin yaradılmasına həsr edilmiş müşavirədəki giriş sözündə Cavid irsinin əbədləşdirilməsi ilə bağlı prosesi incədən incəyə təhlil edən Heydər Əliyev, doğrudan da mədəniyyətimiz, ədəbiyyatımız, elmimiz üçün unikal bir dahi şəxsiyyət olduğunu çox sadə sözlərin köməyi ilə diqqətə çatdırır: “Biz 1981-ci ildə Hüseyn Cavidin anadan olmasının 100 illiyi haqqında qərar qəbul etdik. Bundan sonra bir çox işlər görüldü. Ancaq təəssüf ki, o vaxt qəbul olunan qərarlarda nəzərdə tutulmuş tədbirlərin bəziləri indiyədək həyata keçirilməyib. O dövrdən isə artıq on beş il keçir” [3]. 1990-cı ildə Naxçıvana qayıdan ümummilli liderimiz ilk növbədə Cavidin məzarı üstə getmiş və gördüklərindən heyrətə gəlmişdi. Müşavirədəki nitqində Heydər Əliyevin özü həmin hadisəni belə xatırlayır: “Fikirləşirdim ki, məqbərə yoxdursa da, heç olmasa, sənətkarın qəbrinin üstü götürülüb. Ancaq gedib oradakı vəziyyəti gördüm, təəssüfləndim, çox narahat oldum” [1]. Çox güman ki, Cavidin məzarını ziyarət edən Heydər Əliyevin ürəyindən vaxtilə Nizaminin məzarını ziyarətdən mütəəssir olmuş böyük Azərbaycan şairi Seyid Əzim Şirvaninin bədahətən dediyi bu beytlər keçmişdir: Ey Şeyx Nizami, ey nizamı dağılan, Ey Gəncədə izzü ehtişamı dağılan. Olmuşmu cahanda bir sən ilə məntək Beyti, evi, məktəbi, kəlamı dağılan?! Müşavirədəki nitqini üç böyük işin həyata keçirilməsi istiqamətində quran ümummilli liderimiz bu işlərin hamısının müstəsna əhəmiyyətli olduğunu qeyd etmiş, Cavid məqbərəsinin, ev muzeyinin və abidəsinin açılışını bir nömrəli vəzifə kimi əlaqədar təşkilatların üzərinə qoymuşdur. Yalnız bundan sonra qısa bir müddət ərzində, Heydər Əliyevin şəxsi nəzarəti və qayğısı altında nəhəng işlər görülmüş və özünün müəyyənləşdirdiyi kimi, böyük şairin anadan olmasının ildönümündə – 1996-cı ilin oktyabrında Naxçıvanda Hüseyn Cavidin məqbərəsi bütün gözəlliyi və əzəməti ilə xalqın gözü qarşısında ucalmışdır. Onu da qeyd etməyi özümə borc bilirəm ki, Heydər Əliyev bütün bu işləri bir çoxları kimi gözdən pərdə asmaq, yalnız faktı təsdiq etmək xatirinə həyata keçirməmiş, doğrudan da, ictimai-siyasi istedadının bütün potensialını sərf etməklə, sevə-sevə görmüş və nəticədə həm özünə, həm də Cavidə layiq gözəl abidələr qoyub getmişdir. Hüseyn Cavid məqbərəsinin təntənəli açılış mərasimində söylədiyi dərin mənalı nitqində böyük öndər böyük sənətkarı belə qiymətləndirmişdir: “Hüseyn Cavidin bütün yaradıcılığı, bütün fəaliyyəti Azərbaycan xalqının mədəniyyətini yüksəklərə qaldırmaqdan, xalqımızı azad, müstəqil xalq etməkdən ibarət olubdur. Onun bütün yaradıcılığı Azərbaycan xalqını milli azadlığa, müstəqilliyə çağırıbdır. O, həmişə öz iradəsi ilə yaşamış, öz iradəsinə, millətinə sadıq olmuşdur, millətini, xalqını həddindən

### Heydər Əliyev və mədəniyyət siyasəti

artıq sevmiş və millətinə həddindən artıq xidmət edən bir insan olmuşdur” [3]. Bu abidələrdən biri də, şübhəsiz ki, uzun illərdən bəri üzərində iş gedən, ancaq Cavid məqbərəsindən yalnız 6 il sonra, yenə də dahi şairin anadan olmasının ildönümündə, daha doğrusu, 120 illik yubileyində ümummilli liderimiz Heydər Əliyev tərəfindən açılan Hüseyn Cavidin Ev Muzeyidir [7]. Hüseyn Cavid dühası öz ölməz əsərləri ilə adını tarixdə əbədləşdirmiş sənətkarlardandır. Heydər Əliyev dühası bu əbədləşdirməni tamamlayan, bütövləşdirən, bir daha nadanların hücumuna məruz qalmayacaq hala salan, ona layiq olduğu qiyməti verən və layiq olduğu abidələri ucaldan nadir dövlət rəhbərlərindəndir. Qeyd etmək yerinə düşər ki, ölkəmizdə muzey şəbəkəsinin genişlənməsi prosesi bilavasitə ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin müstəsna xidmətləri sayəsində başlamışdır. Təkcə onu söyləmək kifayətdir ki, respublikada 1945-ci ildə 22, 1969-cu ildə isə 29 muzey olduğu halda, başqa sözlə, 24 ildə yalnız 7 yeni muzey təşkil edildiyi halda, 1969-cu ildən 2003-cü ilədək olan dövrdə muzeylərin sayı 136-ya çatmış, yəni 100-dən artıq yeni muzey yaradılmışdır. Bu gün də bu işlər davam etdirilir, Azərbaycanda muzey işi, muzeylərin inkişafı dövlət qayğısı və dəstəyi ilə təmin olunur. 2007-ci il mart ayının 6-da Prezident cənab İlham Əliyevin “Azərbaycanda muzey işinin yaxşılaşdırılması haqqında” sərəncam imzalaması dediklərimizin bariz sübutudur [6]. Sərəncamda deyildiyi kimi, son illər sürətli yüksəliş dövrü yaşayan ölkəmizdə milli mədəni sərvətlərin qorunması və gələcək nəsillərə çatdırılması işinə lazımi diqqət göstərilir. Respublikanın artan iqtisadi potensialı əsasında yüksək inkişaf tempinə uyğun olaraq, mədəniyyət sahəsində ardıcıl mühüm işlər aparılır, bir sıra mədəniyyət ocaqları yaradılır, mövcud mərkəzlər üçün isə yeni binalar inşa olunur. Heç şübhəsiz ki, Azərbaycanda muzey işinin yaxşılaşdırılmasının ölkəmizin mədəni həyatının inkişafı baxımından əhəmiyyətini və perspektivlərini nəzərə alaraq, elmi və mədəni sərvətlərdən hərtərəfli istifadə imkanlarını genişləndirmək məqsədi ilə imzalanan sərəncam tezliklə bütün muzeylərimizin fəaliyyətinə öz müsbət təsirini göstərəcəkdir. Bu gün Hüseyn Cavidin ev muzeyi təbliğat fəaliyyətinə, xidmət göstəricilərinə, muzey işi sahəsində tətbiq olunan standartlara cavab verməsinə və sanballı nəşrlərinə görə seçilən muzeylərimizdən biridir. Fəaliyyəti Hüseyn Cavidin zəngin yaradıcılıq irsinin toplanması, qorunması və təbliği üzərində qurulan muzey vəzifəsinin öhdəsindən layiqincə gəlməyə çalışır. Qeyd etdiyimiz kimi, Cavid irsinin təbliği muzeyin əsas vəzifələrindəndir. Son illərdə bu istiqamətdə muzey tərəfindən xeyli iş görülmə və görülmür. Bir sıra elmi-bədii xarakterli tədbirlər keçirilmiş, regionlarda və paytaxtda sərgilər təşkil edilmiş, muzeyin elektron variantı CD və İnternet vasitəsi ilə təbliğ olunmuşdur. Xatırlatmaq istərdim ki, Cavid irsinin təbliği təkcə ölkəmizdə deyil, onun hədudlarından kənarda da həyata keçirilir. İstiqlaliyyət əldə etdikdən sonra dövlətimiz qısa müddətdə Birləşmiş Millətlər Təşkilatı, Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı, İslam Konfransı Təşkilatı, Müstəqil Dövlətlər Birliyi, Avropa Şurası, Avropa Birliyi, Avropa Parlamenti, NATO və başqa beynəlxalq təşkilatlarla qarşılıqlı faydalı əlaqələr yaratdığı kimi Beynəlxalq Muzeylər Şurası (İCOM) ilə də sıx əməkdaşlıq edir. Bu isə öz növbəsində Hüseyn Cavidin ev muzeyinin də beynəlxalq əlaqələrinin inkişafına müsbət təsir edir. Mütəmadi olaraq İCOM-un rəsmi nəşrlərində muzeyin cari fəaliyyəti ilə bağlı məlumatlar dərc olunur, mütəxəssislər tərəfindən muzeyin işinə qiymət verilir. Əlaqələrimizin coğrafiyasının genişlənməsində muzeyin İnternet sahifəsinin də rolu az deyil. Sayt vasitəsilə zamanından və məkanından asılı olmayaraq istənilən şəxs muzeyimizi ziyarət edə bilər. Bir statistikanı nəzərinizə çatdırım: il ərzində muzeyin saytına dünyanın 34 ölkəsindən 10 mindən artıq istifadəçi daxil olmuşdur. Ümumiyyətlə isə, indiyədək İnternet sahifəsini ABŞ, Fransa, Türkiyə, Rusiya, İtaliya, Almaniya və digər ölkələrdən 20 mindən artıq cavidsevər ziyarət edib. Bu isə o deməkdir ki, Cavid yaradıcılığı, Cavid şəxsiyyəti yüksək qiymətləndirilir, cavidsevərlər dünyanın müxtəlif yerlərində olmalarına baxmayaraq muzeyimizin fəaliyyəti ilə tanış olmağa can atırlar. Bildiyiniz kimi, H.Cavidin ev muzeyi respublikamızda ilk dəfə olaraq “Virtual muzey” layihəsi ilə çıxış etmiş [4] və muzeyin virtual variantını multimedia vasitələrində dünyanın müxtəlif ölkələrinə göndərmişdir. Bu da apardığımız təbliğat işinə xüsusi rəng qatmışdır. Təbliğat işləri ilə yanaşı muzeydə nəşr işləri də uğurla aparılır. Ümidvarıq ki, gələcəkdə H.Cavidin ev muzeyinin fəaliyyəti daha da genişlənəcək və muzey H.Cavid irsinin, yaradıcılığının təbliğində respublika səviyyəli, eləcə də beynəlxalq əhəmiyyətli işlərin görülməsində aparıcı rolunu qoruyub saxlayacaq.

## **Heydər Əliyev və mədəniyyət siyasəti**

### **Ədəbiyyat siyahısı:**

1. Babaxanlı G. Əbədi və həmişəyaşar şəxsiyyətlər. 525-ci qəzet. – 2020. – 9 may. – S.9.
2. Behbudlu Ə. Böyük dramaturq. Ədəbiyyat qəzeti. – 2012. – 9 noyabr. – s.1-2.
3. Əhmədova S. Heydər Əliyev və Hüseyn Cavid taleyi. Xalq qəzeti. – 2013. – 10 mart. – s.7.
4. Rəis X. Muzeylərin onlayn fəaliyyəti. Və ya tarixi eksponatlarla maraqlananlar üçün zaman, məkan anlayışının olmaması Kaspi 2020. – 15-17 avqust. – s.7.
5. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin Azərbaycan şairi və dramaturqu, böyük ədib Hüseyn Cavidin məqbərəsinin təntənəli açılışı mərasimində nitqi – Naxçıvan, 29 oktyabr 1996-cı il. <https://lib.aliyev-heritage.org/AZ/4325019.html>
6. Azərbaycanda muzey işinin yaxşılaşdırılması haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı. 6 mart 2007-ci il. <https://e-qanun.az/framework/13004>
7. Hüseyn Cavidin Ev Muzeyinin rəsmi saytı. <https://www.huseyncavid.az/>

**Gulbeniz Babakhanli**

### **GREAT CAREFUL OF HUSSAIN JAVID HERITAGE'S**

**Summary:** The genius of Huseyn Javid is one of the artists who immortalized his name in history with his immortal works. The genius of Heydar Aliyev is one of the rare state leaders who completed this perpetuation, integrated it, made it no longer subject to the attack of the ignorant, gave it the price it deserved and raised the monuments it earned. It is worth noting that the process of expanding the museum network in our country started thanks to the exceptional services of our national leader Heydar Aliyev directly.

There are many similarities and intersecting lines in the destinies of geniuses. The resemblance in the fortunes of Javid and Heydar Aliyev, born from the same land, is not limited only to external, formal aspects. These two geniuses of the Azerbaijani people did not miss a moment in serving their native people and the country. Most importantly, they always respected each other and helped each other while fulfilling their sacred missions. Huseyn Javid's artistic-philosophical creativity has long been recognized among the immortal values of the treasury of Azerbaijani literature and culture. The mass circulation of the great artist's works in five volumes for the last time by order of the President of Azerbaijan in the new Azerbaijani alphabet with Latin script played a unique role in popularizing the artistic heritage of this immortal writer among our people. Heydar Aliyev, who has been interested in Javid's art since the 70s of the last century, named him among those who enriched the treasury of Azerbaijani literature. Since the beginning of the eighties, our national leader Huseyn Javid has paid regular attention to his heritage. He has not weakened his control over giving the poet a reasonable price, even for a moment.

**Key words:** Huseyn Javid, Heydar Aliyev, Javid legacy, Javid creativity, Javid personality